

A close-up photograph of a butterfly with brown and orange wings resting on a red, spiky plant. The butterfly is positioned on the left side of the frame, facing right. The plant has several bright red, spiky flower heads. The background is a mix of brown soil and green grass. The text 'Biotički' is written in a large, yellow, sans-serif font, slanted upwards from left to right, across the top right portion of the image.

Biotički

faktori

Vladimir Randelović: Ekologija biljaka

Biotički faktori

Biotički faktori obuhvataju sve uticaje koji dolaze od drugih organizama i koji deluju na određenu vrstu.

U biotičke faktore spada i **antropogeni faktor**, odnosno delovanje čoveka na biljke.

Biotički faktori

Uzajamni uticaji se ispoljavaju na nivou biocenoze.

Primer za negativno delovanje antropogenog faktora je i sakupljanje biljaka u edukativne svrhe

... te se zbog toga biljke uvek sakupljaju uz nadzor stručnih lica!

Interakcije biljaka i drugih organizama

Biotički faktori deluju **neposredno** i **posredno**, odnosno menjajući intenzitet delovanja nekog drugog ekološkog faktora.

Sve interakcije biljaka i drugih organizama možemo podeliti na sledeći način:

Delovanje biljaka na biljke

Delovanje biljaka na životinje

Delovanje životinja na biljke

Delovanje biljaka na mikroorganizme

Delovanje mikroorganizama na biljke

Uzajamni odnosi između biljaka

Neposredni uticaji biljaka na biljke mogu se podeliti u nekoliko kategorija:

epifitizam

parazitizam

biohemijski uticaji

fiziološki uticaji

mehanički uticaji

Epifite

Epifite rastu na površini drugih biljaka. Na prostorima umerenog klimata kao epifite se javljaju neke alge, lišajevi i mahovine.

Pyrrosia sp.

Platycerium bifurcatum

Iako od domaćina ne koriste nikakve organske i neorganske materije, već samo prostor, često mu mogu naneti veliku štetu, pa se označavaju i kao **paraziti prostora**.

Epifitske orhideje

Masdevallia deformis

Phalaenopsis fimbriata

Cymbidium findlaysonianum

Sarcochilus falcatus

Aerides maculosum

Cymbidium suave

Lijane

U direktne odnose između biljaka spadaju i kontaktne koakcije između drvenastih biljaka tropskih šuma i lijana.

Entada gigas

Cissus hypoglauca

Lijane Balkanskog poluostrva

U flori Balkanskog poluostrva zastupljene su sledeće lijanе: *Hedera helix*, *Smilax aspera*, *Tamus communis* i *Dioscorea balcanica*.

Hedera helix

Tamus communis

Lijane Balkanskog poluostrva

U flori Balkanskog poluostrva zastupljene su sledeće lijanе: *Hedera helix*, *Smilax aspera*, *Tamus communis* i *Dioscorea balcanica*.

Smilax aspera

Dioscorea balcanica

Parazitizam i poluparazitizam

Parazitske i poluparazitske biljke ostvaruju kontaktne i fiziološke odnose sa biljkom domaćinom ostvarujući prednost u razvoju i izazivajući štetu i na kraju smrt domaćina.

Orobanche gracilis

Cuscuta europaea

Rafflesia arnoldii

Biljke koje u toku čitavog života zavise od biljke domaćina nazivaju se **holoparaziti**. U zavisnosti od toga na kom biljnom organu parazitiraju razlikuju se p. stabla i p. korena.

Parazitizam

Paraziti stabla u flori Srbije su predstavnici roda *Cuscuta* (*C. europaea*, *C. epythymum* i druge)

Cvetovi viline kosice

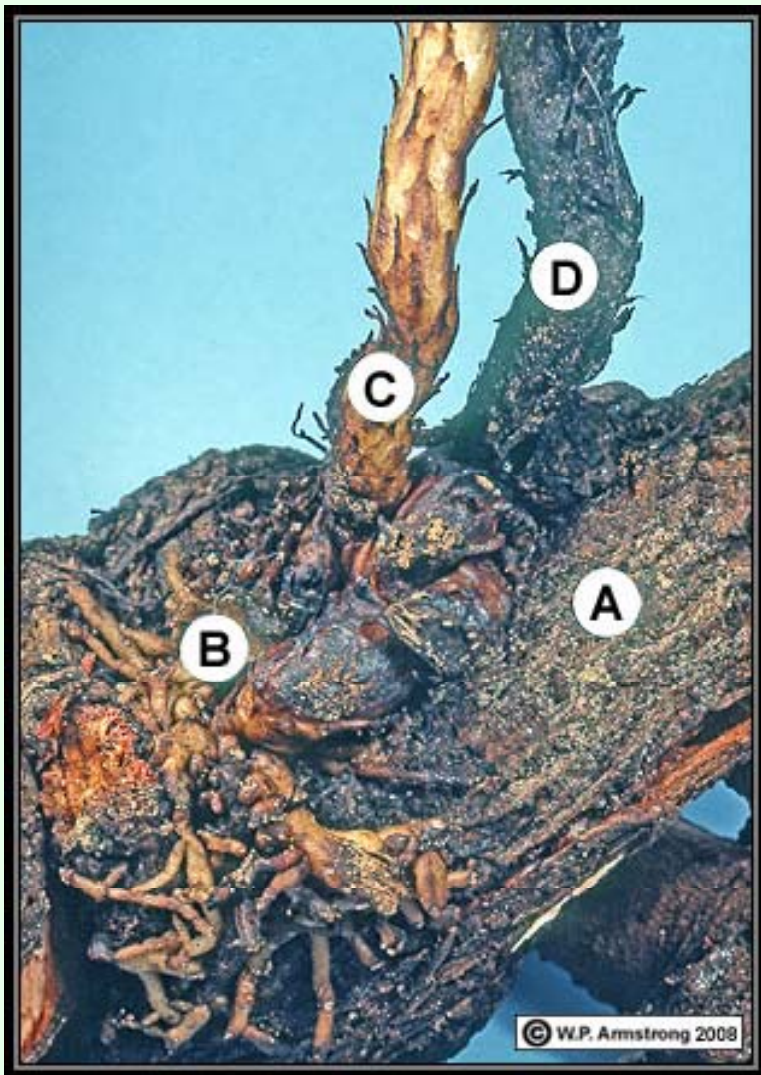

Cuscuta epythymum

Parazitizam i poluparazitizam

Masa haustorija (B) parazitske biljke (C, D) na biljci domaćinu (A)

Osnovna adaptivna karakteristika parazitskih i poluparazitskih biljaka je mogućnost formiranja specijalizovanih apsorpcijskih organa haustorija.

Lathraea squamaria

Poluparazitizam

Loranthus europaeus

U Srbiji je zastupljen veći broj rodova sa poluparazitskim predstavnicima: *Rhynanthus*, *Pedicularis*, *Melampyrum* i drugi.

Poluparazitske vrste se još nazivaju i hemiparaziti. One su autotrofne, a od domaćina koriste samo vodu i mineralne materije.

Viscum album

Poluparazitizam

Melampyrum scardicum

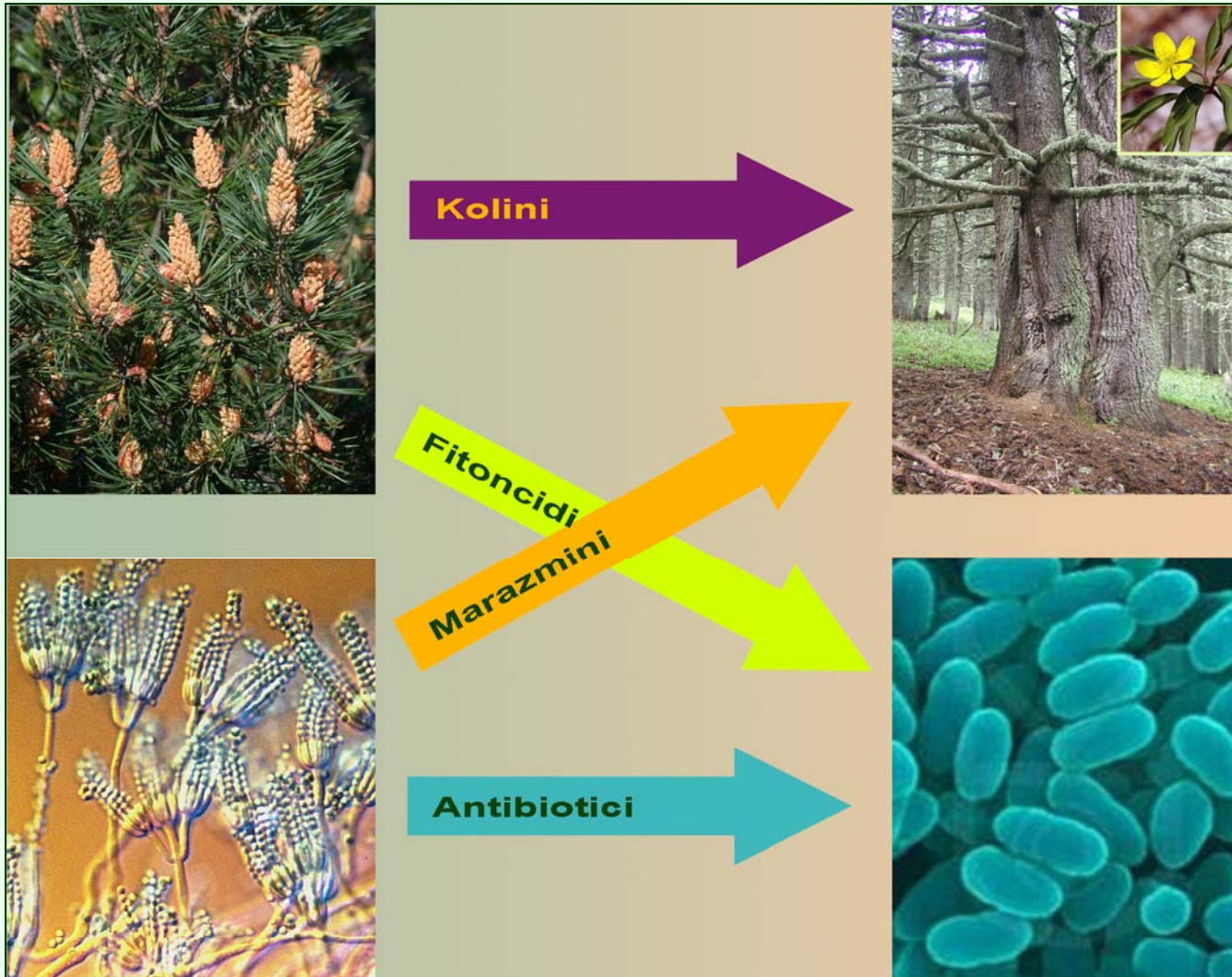

Rhinanthus minor

Biohemijski uticaji (alelopatija)

Mnoge biljke luče hemijske materije koje inhibitorno ili stimulatивно deluju na druge biljke ili druge organizme. Ova pojava se često označava kao alelopatija ili alelokataliza.

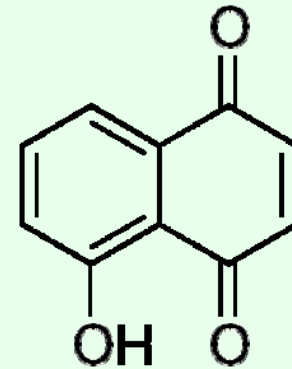

Biohemijski uticaji (alelopatija)

Juglans regia

Orah (*Juglans regia*) luči materiju **juglon**, čijom hidrolizom i oksidacijom nastaje jedinjenje toksično za zeljaste biljke. Oko stabla oraha se veoma slabo razvijaju druge biljke i zemljište je gotovo potpuno golo. Na juglanon su rezistentne drvenste vrste iz rodova *Betula*, *Acer*, *Fagus* i druge.

Biohemijski uticaji (alelopatija)

Artemisia ansinthium

Pelin (*Artemisia absinthium*) luči alelopatsko jedinjenje **absintin**, koje inhibitorno deluje na niz biljaka (*Foeniculum vulgare*, *Carum carvi*, *Ocimum basilicum*, *Mellissa officinalis*, *Salvia sclarea* i druge)

Neke biljke luče materije koje stimulatивно deluju na druge biljke. Kukolj (*Agrostemma githago*) luči materiju agrostemin koja ubrzava klijanje semena lana.

Posredni uticaji biljaka

Kod posrednih uticaja razlikuju se uticaji pri kojima biljke menjaju sredinu i konkurentski odnosi (kompeticija).

Neke biljke svojim habitusom, gustinom i pokrovnošću, vremenom pojavljivanja i prostornim rasporedom menjaju i formiraju faktore sredine. To je posebno izraženo u šumskim ekosistemima. Gusti vegetacijski sklop drvenastih vrsta utiče na intenzitet svetlosti, temperaturu i vlažnost, pri čemu se formira specifična **šumska fitoklima**. U takvim uslovima opstaju skiofite, dok heliofite odsustvuju.

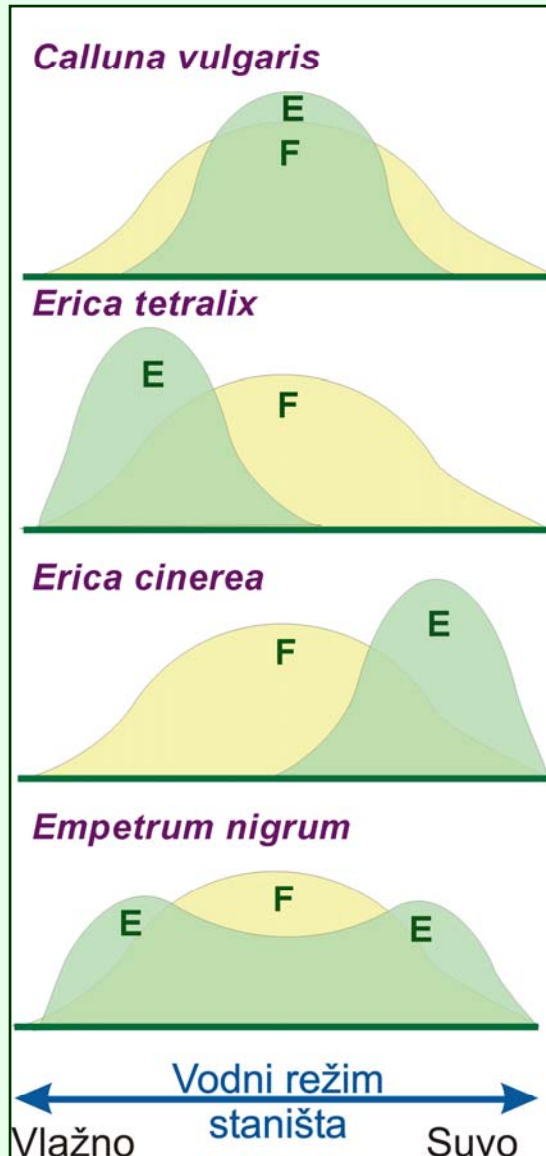
Intraspecijska kompeticija

Konkurentski odnosi za resurse sredine mogu postojati između jedinki iste vrste - **intraspecijska kompeticija**, ili između jedinki različitih vrsta - **interspecijska kompeticija**.

Interspecijska kompeticija

Interspecijska kompeticija
se ispoljava kroz oštru
borbu i preživljavanje
populacija konkurentskih
vrsta.

Kooperativne interakcije

Interspecijska kompeticija se ispoljava kroz **antagonističke** (jedna vrsta favorizovana u odnosu na drugu) i **kooperativne interakcije** (neke biljke poboljšavaju uslove za rast drugih biljaka).

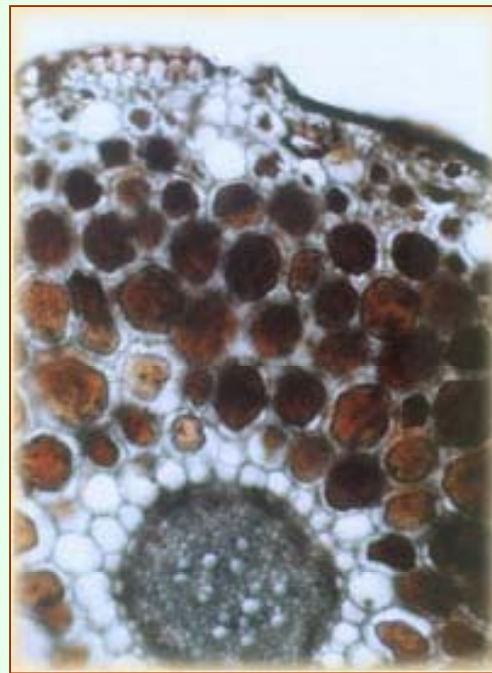

Uzajamni odnosi između biljaka i mikroorganizama

Između biljaka i mikroorganizama (virusa, bakterija i mikroskopskih gljiva) uspostavljaju se posredni i neposredni odnosi, negativni (parazitski, fitopatološki) i pozitivni (simbiotski odnosi).

Parazitska sluzava gljiva *Plasmodiophora brassicae* izaziva na korenu kupusa "kupusnu kilu"

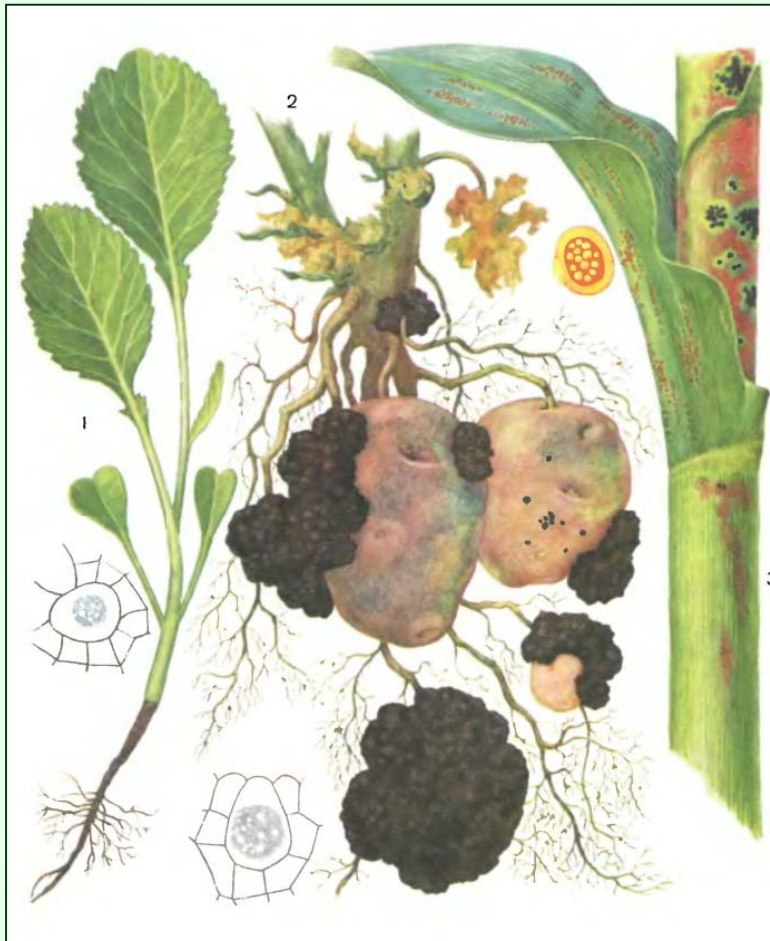
Mikoriza orhideja - *Cephalanthera longifolia* - poprečni presek, inficirane ćelije primarne kore.

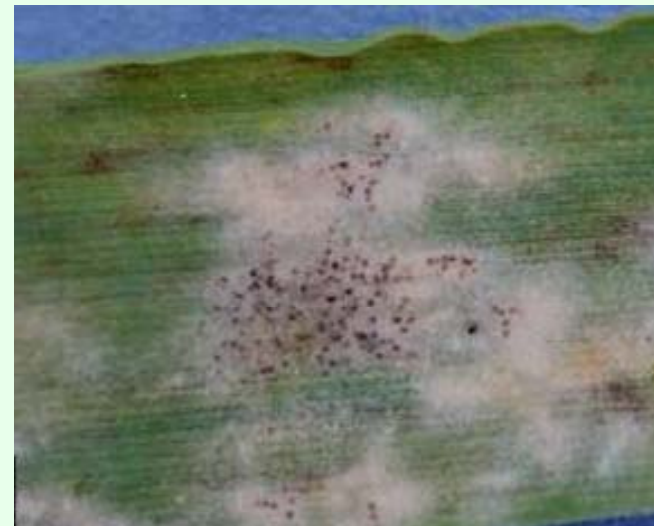
Parazitski odnosi

Parazitski mikroorganizmi su najčešće **obligatni paraziti**, koji ne mogu samostalno da prežive, već opstaju samo u biljci domaćinu.

Olpidium brassicae

Ovde spadaju raznovrsni biljni virusi, sluzave gljive (*Plasmodiophora brassicae*), niže gljive (*Olpidium brassicae*, *Perenospora parasitica*) i više gljive (*Erysiphe communis*, *Puccinia graminis*).

Erysiphae communis

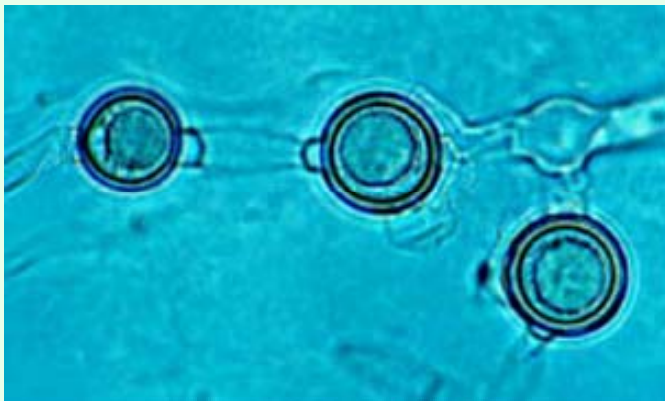

Parazitski odnosi

Međutim, postoje i **fakultativni paraziti**, koji mogu samostalno da prežive, a u određenim okolnostima prelaze na parazitski način života. Primer za ovaj tip parazita je niža gljiva *Pythium*.

Pythium sp.

Biljna površina napadnuta ovom gljivom

Parazitski odnosi

Parazitski mikroorganizmi se prenose između biljaka neposrednim kontaktom ili indirektno preko vektora, odnosno nekog drugog organizma. Neposrednim kontaktom, mehaničkim dodirivanjem korenova, šire se spore sluzave gljive *Plasmodiophora brassicae*.

Posrednikom ili **vektorom** se prenose mnogi biljni virusi. Vektori mogu biti biljne vaši, gljive i nematode, a nekad i više biljke (npr. sirak, *Sorgum*, prenosi virus mozaika duvana).

Zelena breskvina vaš (*Myzus persicae*) prenosi oko 110 različitih virusa.

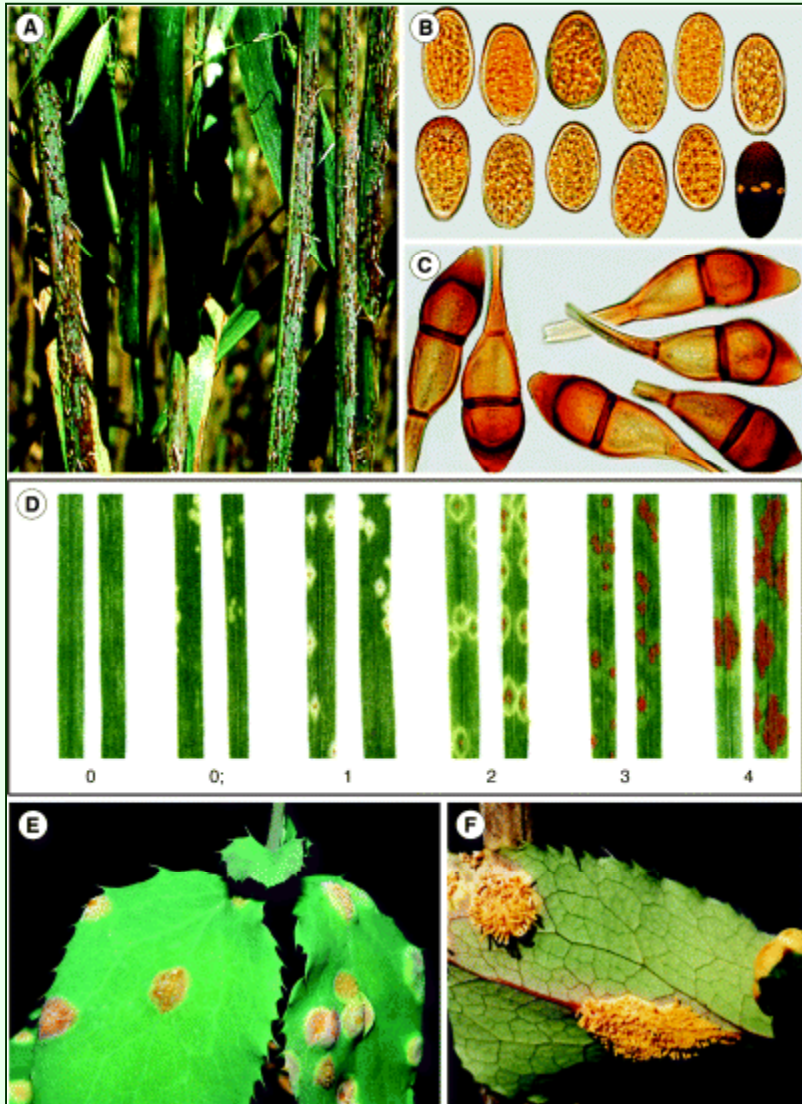

Pamučna vaš (*Aphis gossypii*) je vektor virusa papaje, kikirikija i šećerne trske.

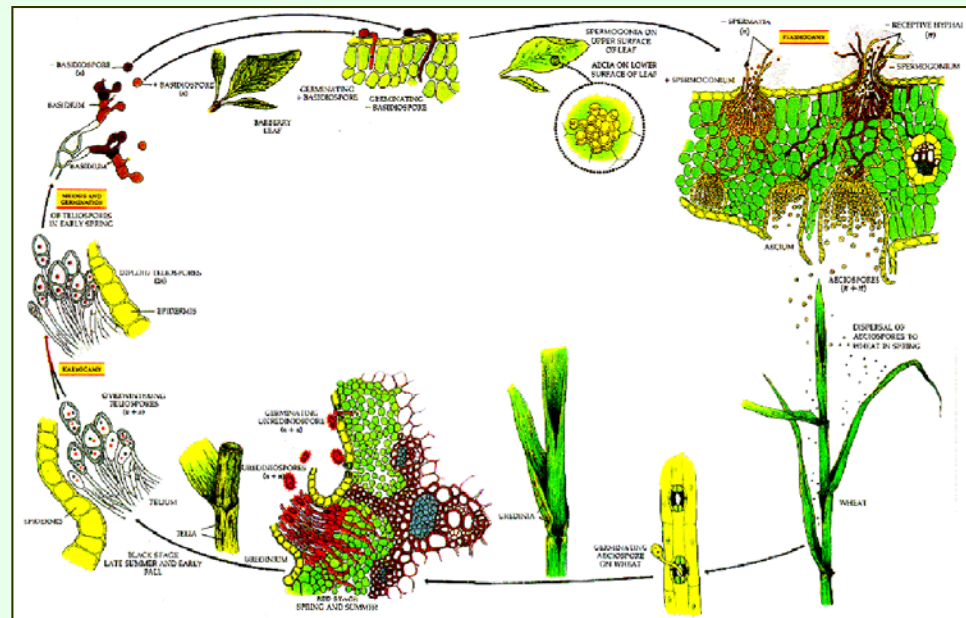

Parazitski odnosi

Puccinia graminis

Viša gljiva *Puccinia graminis* je obligatni parazit žitarica, sa kojih se teliosporama prenosi na žbun *Berberis vulgaris*, a sa njega se infekcija eciosporama prenosi na žitarice.

Životni ciklus žitne rđe

Parazitski odnosi

Paraziti biljaka mogu biti nekrotrofni i biotrofni.

Nekrotrofni p. ubijaju ćelije domaćina i nastavljaju da žive na mrtvim delovima biljke.

Pseudopeziza medicaginis izaziva odbacivanje listova kod deteline i lucerke

Biotrofni p. ne ubijaju ćelije domaćina, već žive na živim delovima biljke.

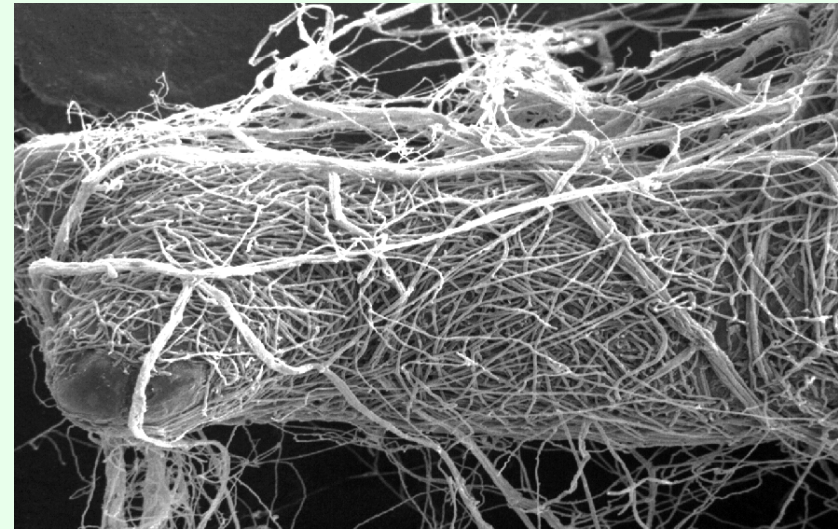
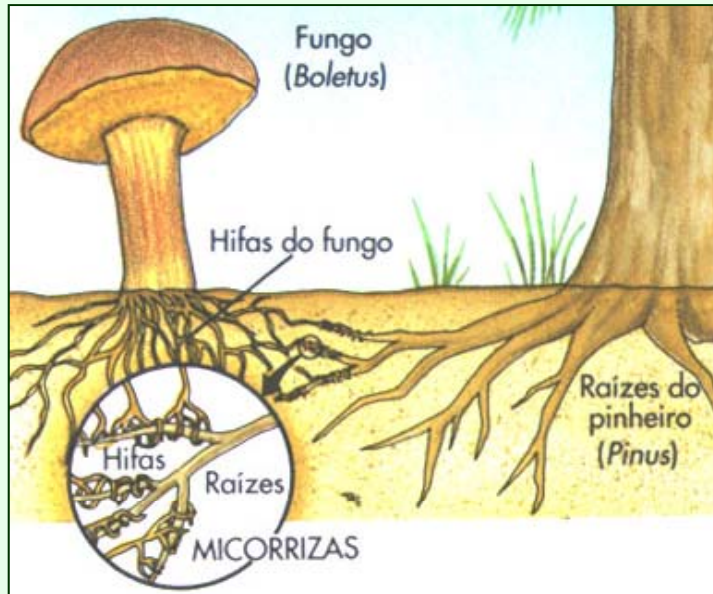
Ustilago maydis

Simbiotski odnosi

Simbioza predstavlja zajednički život dva organizma u kome oba člana te zajednice imaju koristi.

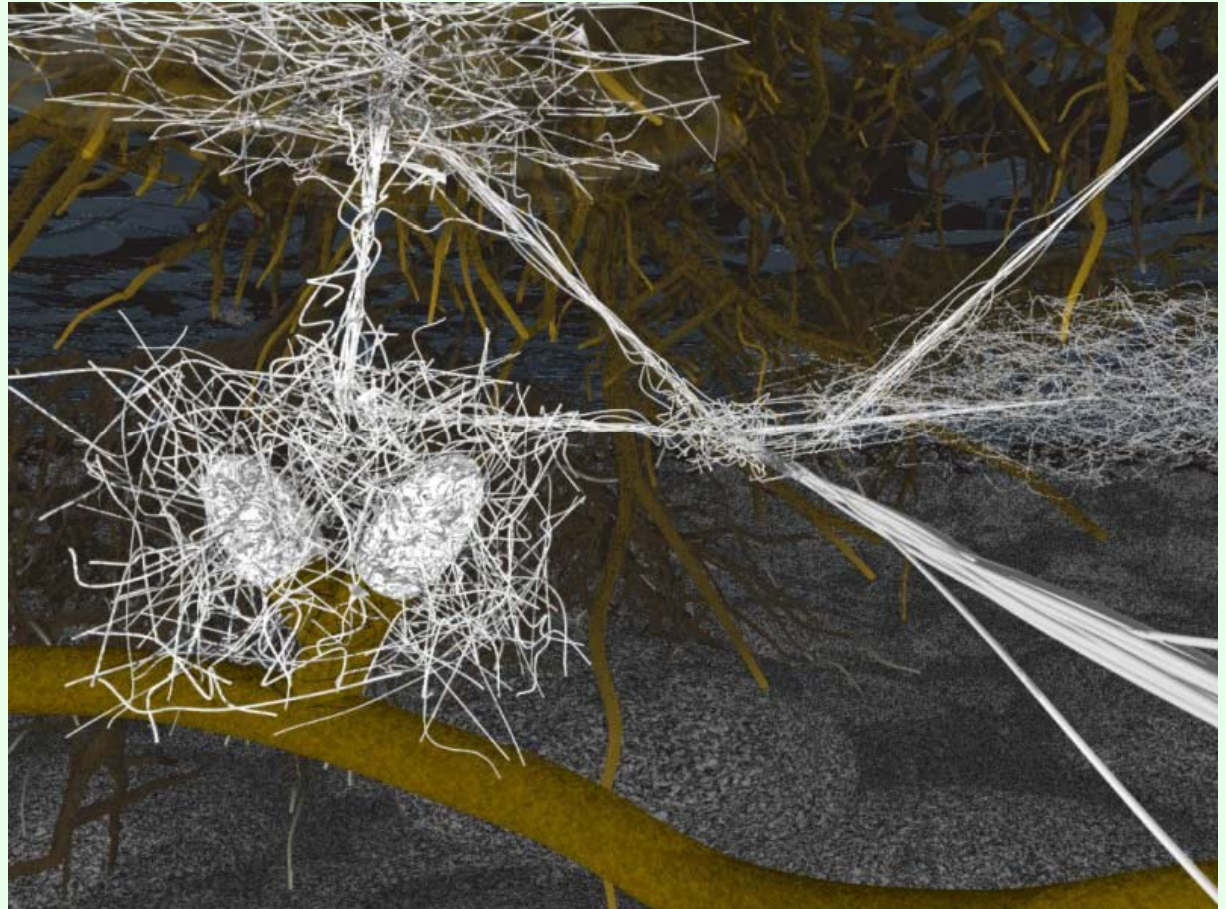
Jedan od najrasprostranjenijih oblika simbioze je pojava **mikorize**, u kojoj više biljke i gljive stupaju u specifične odnose. Mikoriza može biti **ektomikoriza** i **endomikoriza**.

Ektomikoriza je simbiotska zajednica u kojoj se vegetativno telo gljive (micelijum) razvija na površini korenova viših biljaka, gde formira omotač nazvan **fungalna futrola**.

Mikoriza

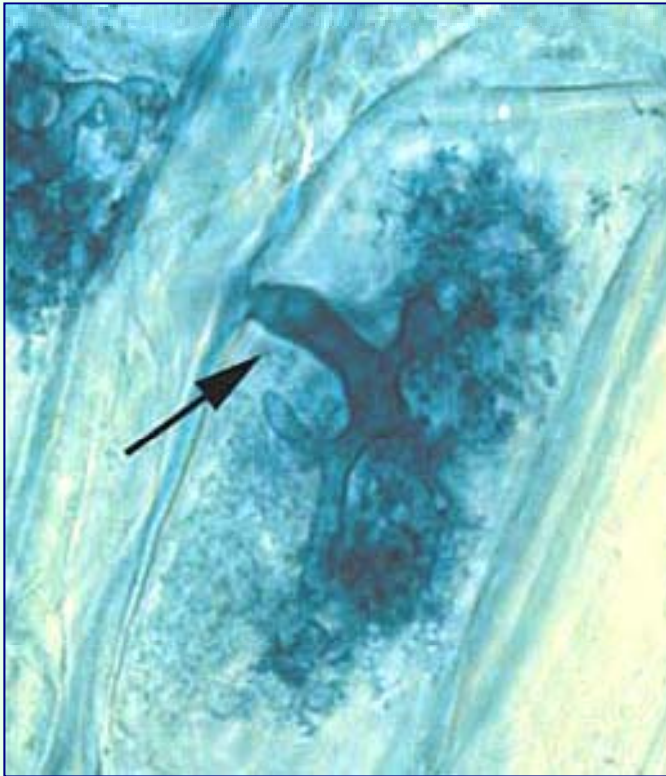
Ektomikoriza se najčešće javlja na korenovima drvenastih vrsta iz rodova *Fagus* i *Pinus*, ali i većina ostalih viših biljaka stupa u ovaj vid odnosa sa gljivama.

Mikoriza

Endomikoriza je simbiotska zajednica u kojoj se vegetativno telo gljive (micelijum) najvećim delom razvija između kortikalnih ćelija korena biljke ili u njima.

**Endomikorizalna gljiva u ćeliji
domaćina.**

Endomikoriza se javlja i kod drvenastih i kod zeljastih biljaka, a u njoj učestvuju gljive iz podrazdela *Zygomycotina*, koje nisu usko specijalizovane i mogu zahvatiti više vrsta u okviru zajednice.

Razlikuju se tri tipa endomikorize:

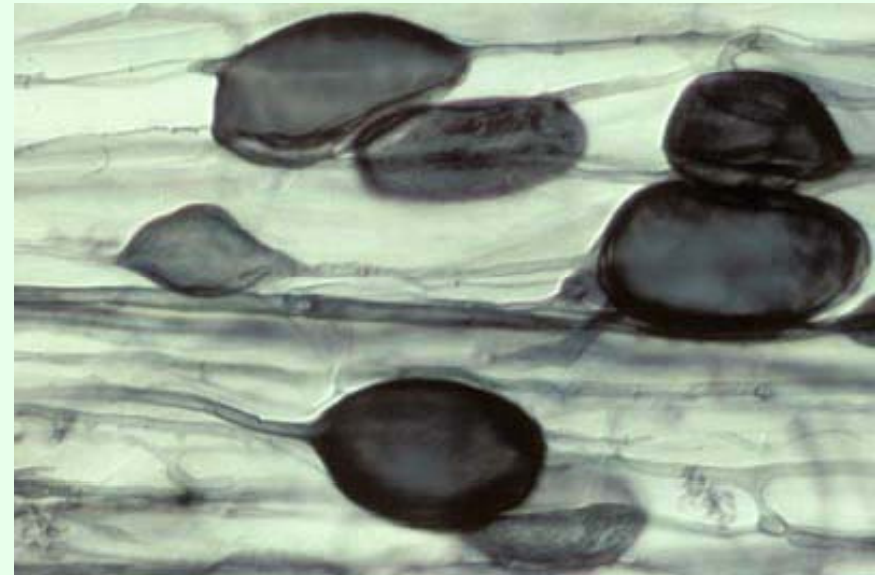
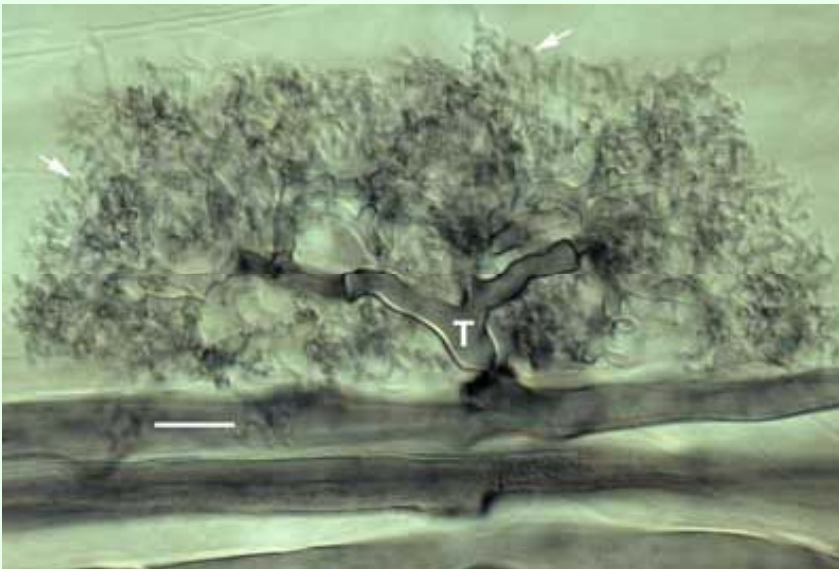
- vezikularno-arbuskularni
- erikoidni i
- mikoriza orhideja

Mikoriza

Vezikularno-arbuskularni (VA) tip endomikorize se javlja većinom kod zeljastih biljaka, ali i kod drvenastih u tropskim oblastima.

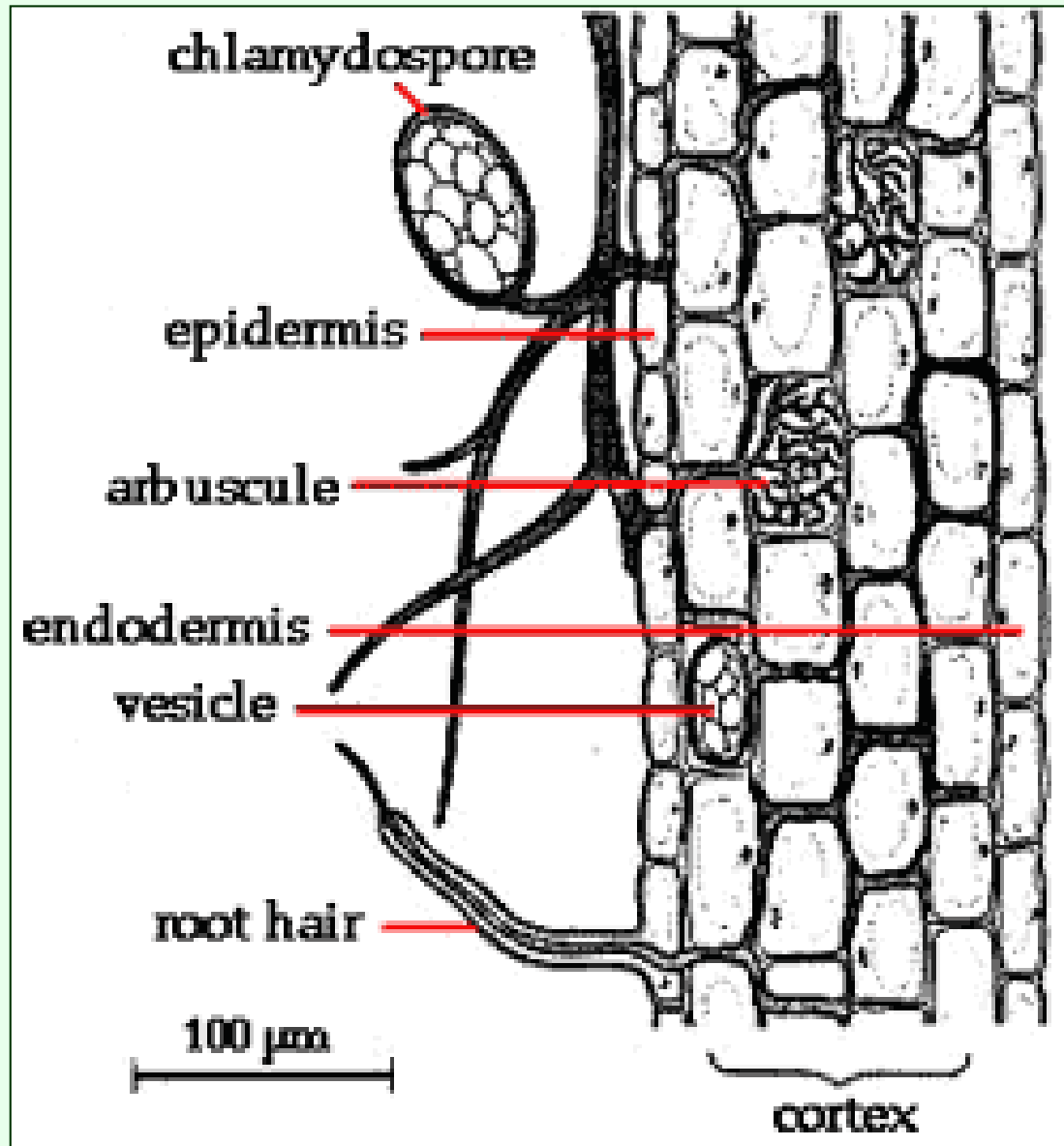
Arbuskule (levo) i **vezikule** (desno) vrste *Glomus* u ćelijama kore korena

Vezikularno-arbuskularni (VA) tip endomikorize se javlja većinom kod zeljastih biljaka, ali i kod drvenastih u tropskim oblastima. Hife gljiva su isprepletane i grade **arbuskule** ili grade strukture za skladištenje organskih materija - **vezikule**.

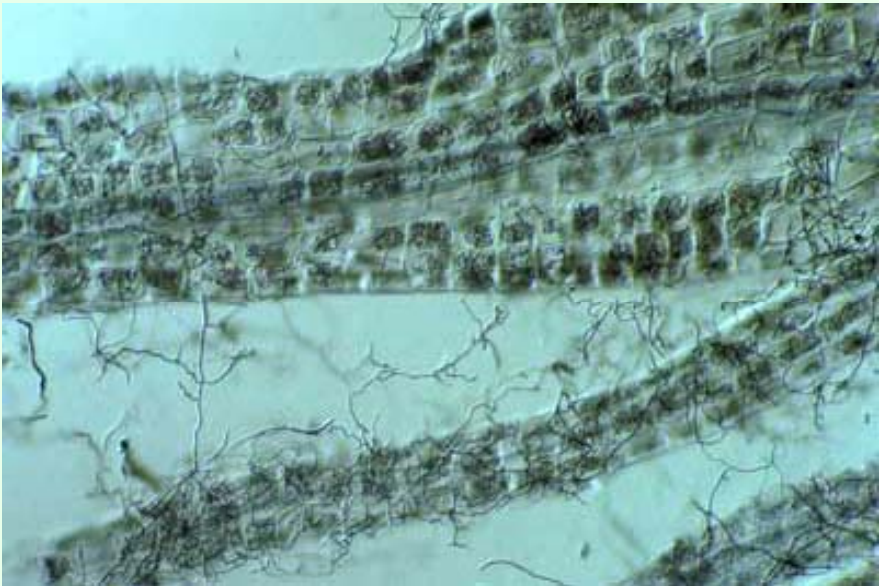
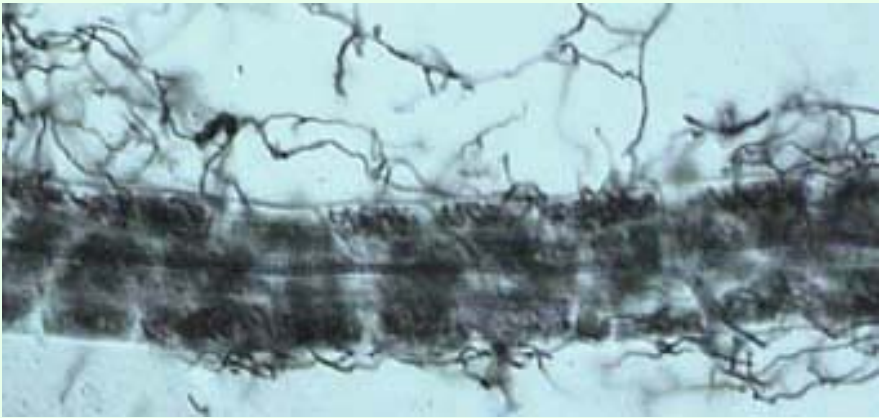
VA mikoriza

Mikoriza

Erikoidna endomikoriza je karakteristična za red *Ericales*.

Erikoidna mikoriza kod *Leucopogon verticillatus*

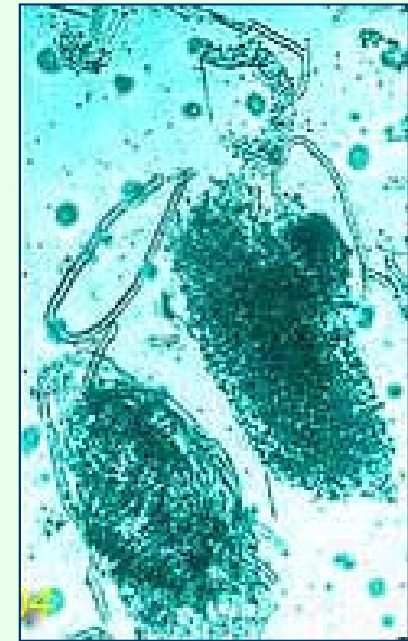
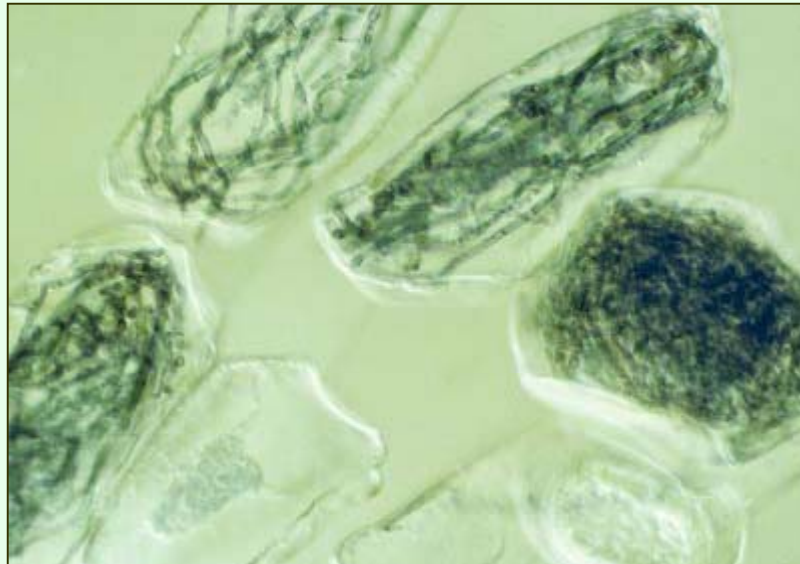

Mikoriza

Endomikoriza orhideja je obligatna za sve vrste familije *Orchidaceae*, a posebno u periodu kada ne mogu samostalno da sintetišu organske materije.

Naime, semena orhideja su jako sitna i nemaju rezervne hranljive materije, tako da se za njihovo klijanje troše materije obezbeđene od strane gljiva koje stupaju u endosimbiozu sa embrionom.

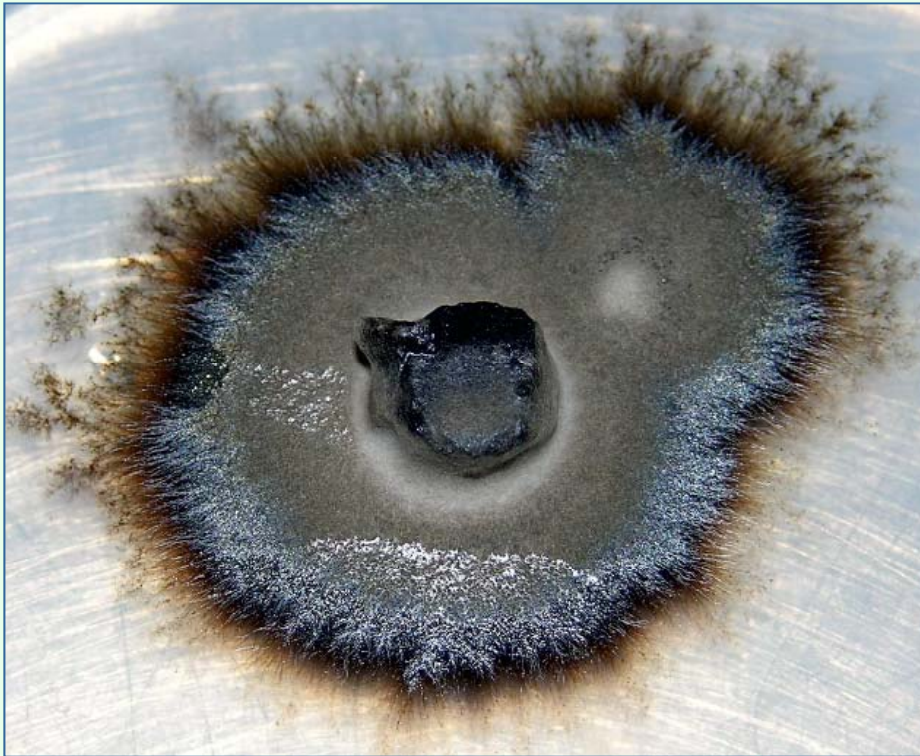
Spletovi hifa u ćelijama korena vrste *Epipactis heleborine*

Mikoriza

Kod nekih biljaka formira se mikoriza pri kojoj micelijum gljiva formira smotuljke u kortikalnim ćelijama korena i oblaže koren u vidu gustog spoljašnjeg micelijuma - **ekendomikoriza** ili **arbutoidna mikoriza** (prvi put otkrivena kod roda *Arbutus*).

Pisolithus tinctorius

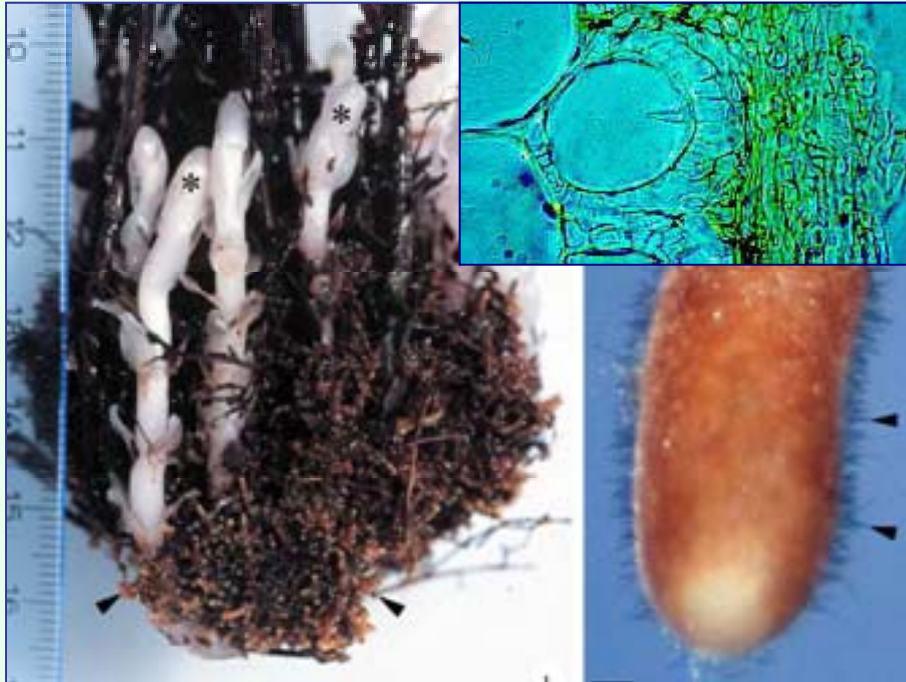

Arbutus unedo

Mikoriza

Poseban tip ekendomikorize se javlja kod saprofitskog roda *Monotrop*a, označena kao **monotropoidna ekendomikoriza**. Kod ovog tipa mikorize hife koje prodiru u kortikalni deo korena ne formiraju smotuljke, već su u vidu nigranih haustorija. Spoljašnjim hifama koren biljke je povezan sa korenovima drugih biljaka od kojih se snabdeva organskim materijama, pa se takav odnos naziva **indirektni parazitizam**.

Monotropoidna mikoriza

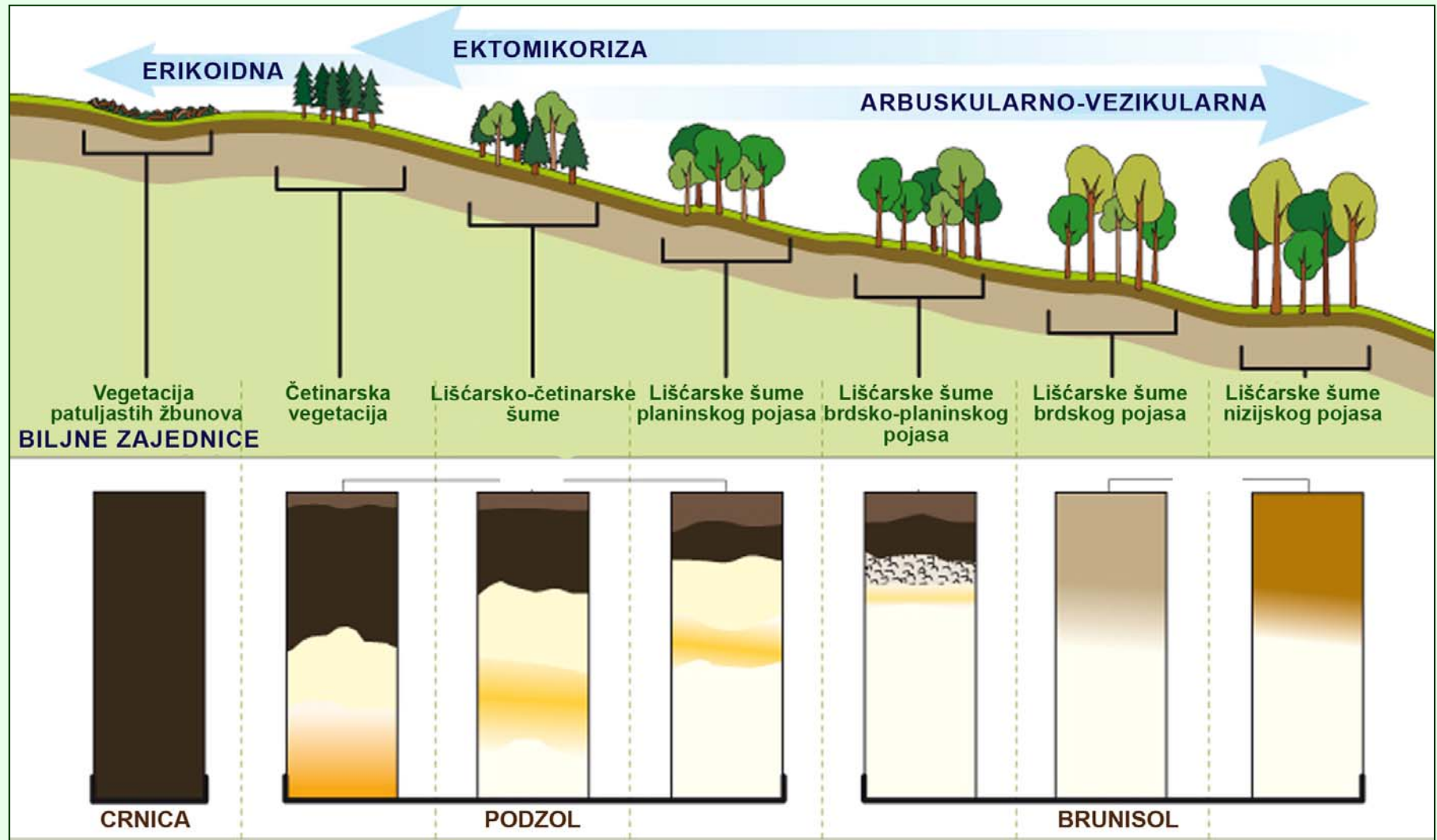

Monotropia hypopitys

Mikoriza

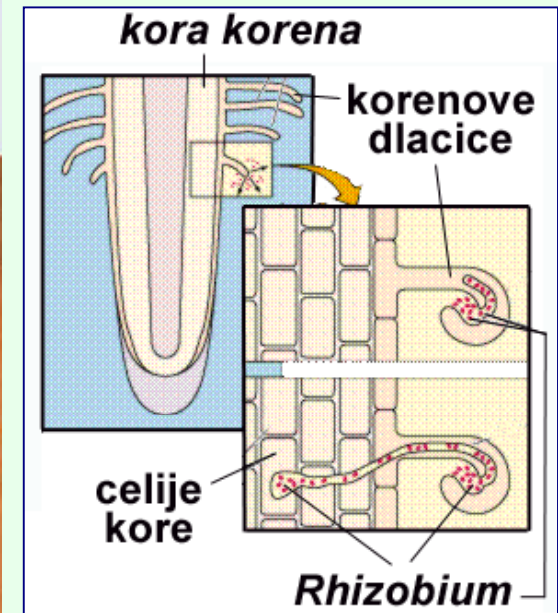
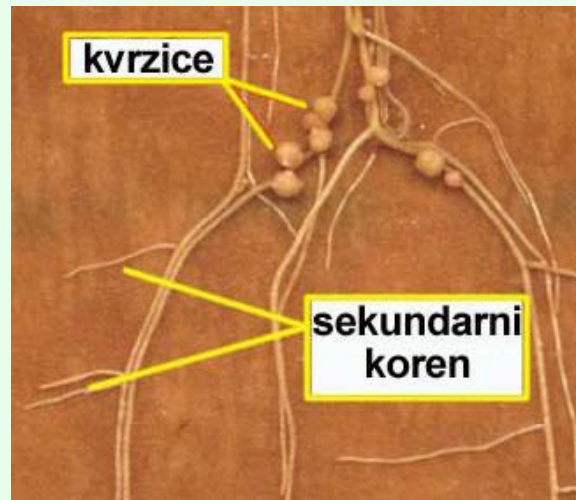
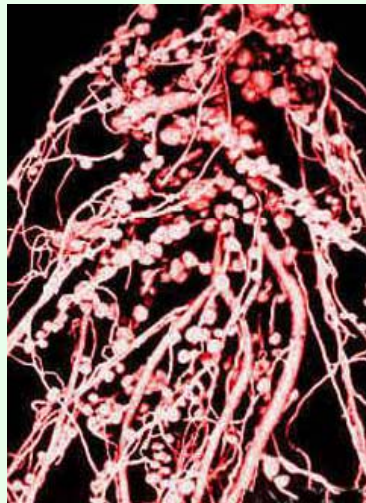

Vertikalna distribucija mikoriza

Korenske kvržice

Simbiotski odnos se javlja i između nekih kopnenih biljaka, a posebno iz familije *Leguminosae*, i bakterija, pri čemu se na korenovima formiraju kvržice u koje prodiru bakterije - korenske kvržice.

korenske kvržice
koren leptirnjača/*Rizobium* simbioza

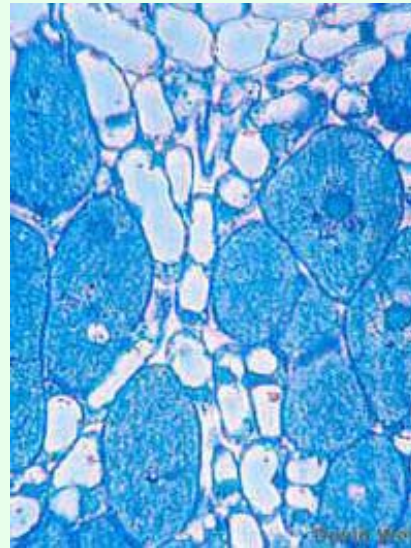
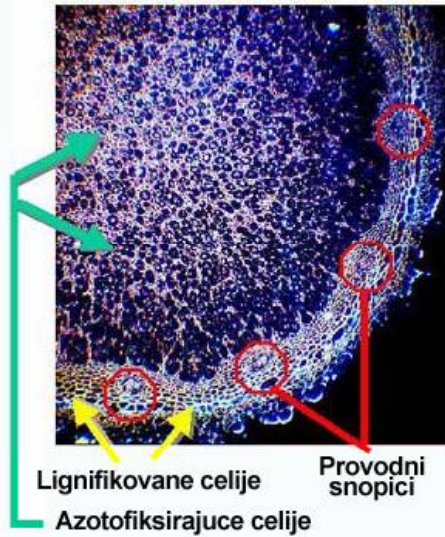
U korenskim kvržicama bakterija (azotofiksator) obezbeđuje biljci azot u vezanom obliku, u kakvom može da ga apsorbuje i koristi, a biljka snabdeva bakteriju jedinjenjima ugljenika.

Korenske kvržice

Bakterije koje naseljavaju mahunarke postoje i aktivne su kao nezavisni organizmi, ali tada ne vrše fiksaciju azota. U azotofiksatore spadaju rodovi *Rhizobium*, *Bradirhizobium*, *Azorhizobium* i drugi.

ćelije sa bakterijama (plavo obojene)
koren leptirnjača/ *Rizobium* simbioza

u korenovim kvržicama se sintetiše
LEGHEMOGLOBIN koji vrši
deoksigenizaciju okoline

Biohemijski procesi redukcije molekuskog azota do amonijaka obavlja se u prisustvu enzima nitrogenaze, koji je osetljiv na prisustvo kiseonika. Deoksigenacija okoline se vrši proteinom **leghemoglobinom**, koji vezuje i prenosi kiseonik potreban za disanje bakterija.

Aktinoriza

Rod *Frankia* iz klase *Actinomycetes* obrazuje korenske kvržice (odnos poznat pod nazivom **aktinoriza**) sa biljkama iz 8 familija. Javlja se kod rodova *Alnus*, *Dryas*, *Arctostaphylos* i drugih.

Frankia sp.

Kvržice na korenu vrste *Myrica californica*

Ove bakterije formiraju vezikule debelih lipidnih zidova koji sprečavaju prodor kiseonika.

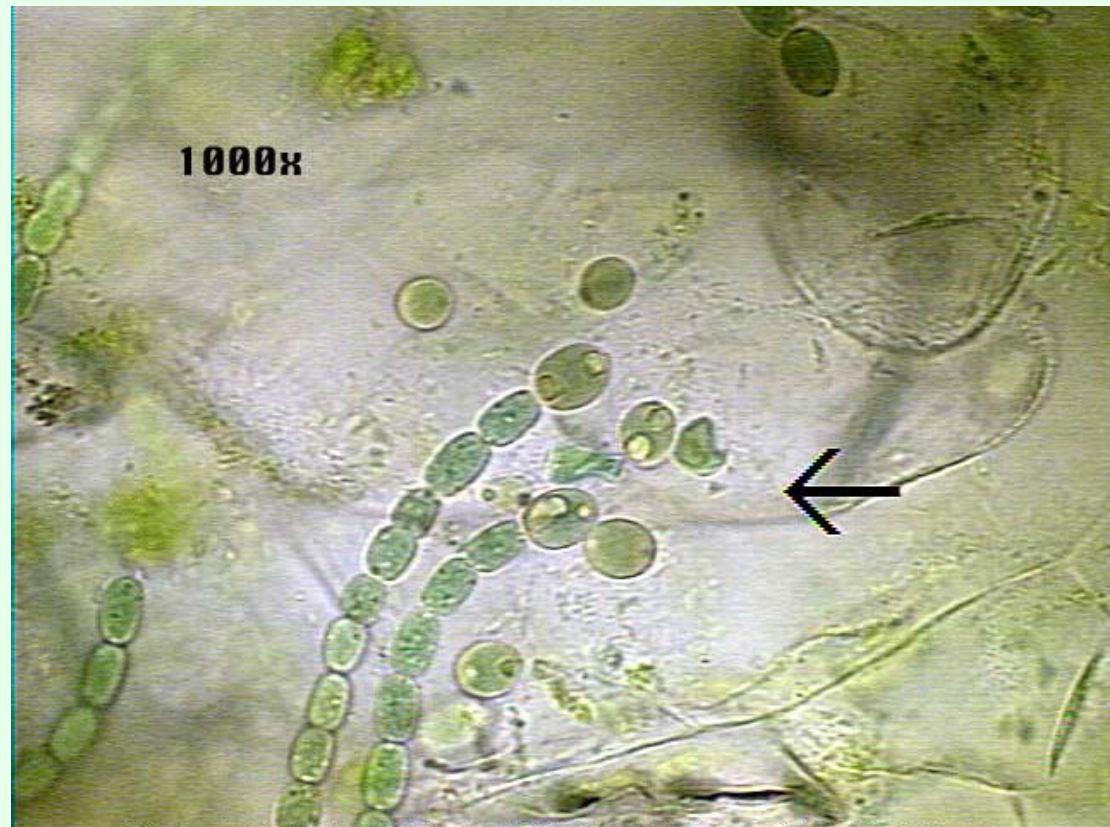

Drugi azotofiksatori

Modrozelene alge iz rodova *Nostoc* i *Anabaena* grade simbiotske zajednice sa jetrenjačama iz rodova *Anthoceros*, *Blasia* i *Clavicularia*, jednim rodom paprati (*Azolla*), mnogim cikasima i nekim cvetnicama.

Anabaena/Azolla simbioza

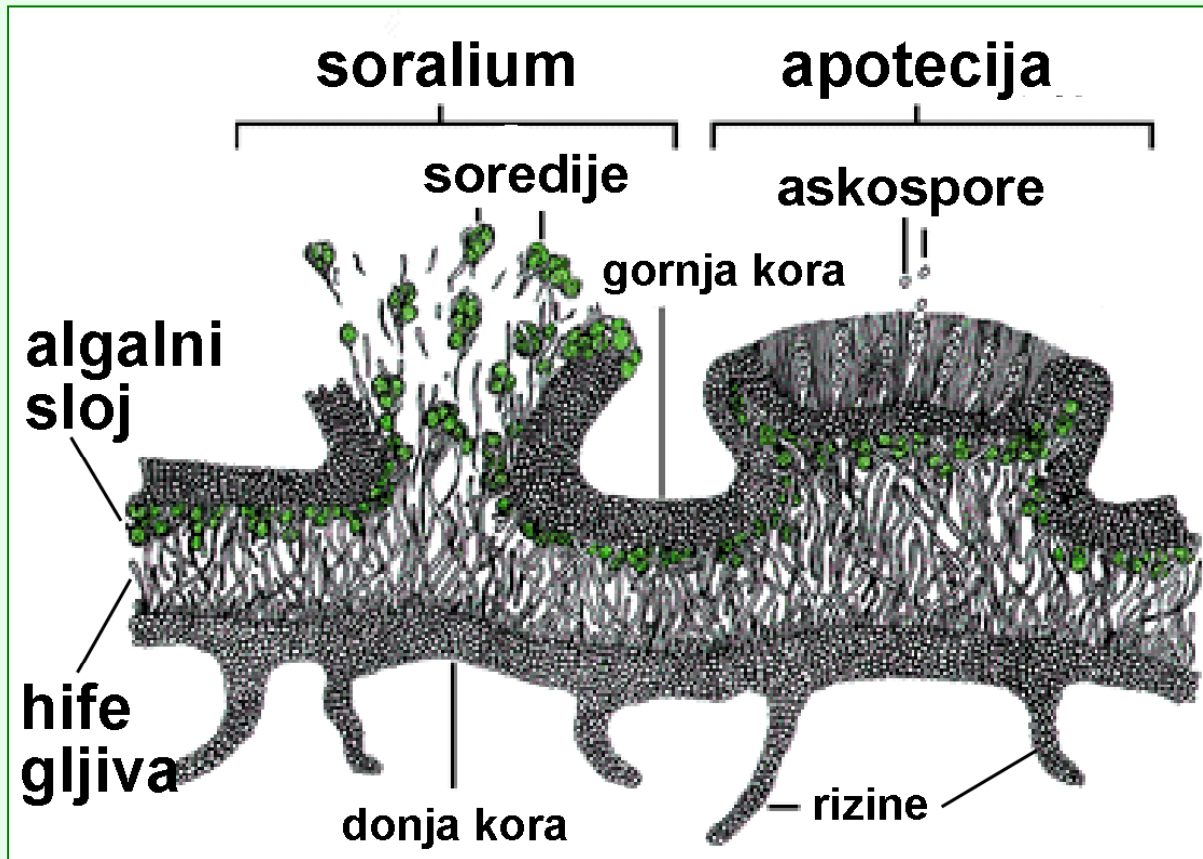

Anabaena/Azolla simbioza

Lišajevi

Specifičan oblik simbioze predstavljaju lišajevi, u kojima u simbiozu stupaju alge i gljive. Ovaj odnos je do te mere razvijen da lišajevi predstavljaju potpuno nov organizam.

Različite morfološke forme lišajeva

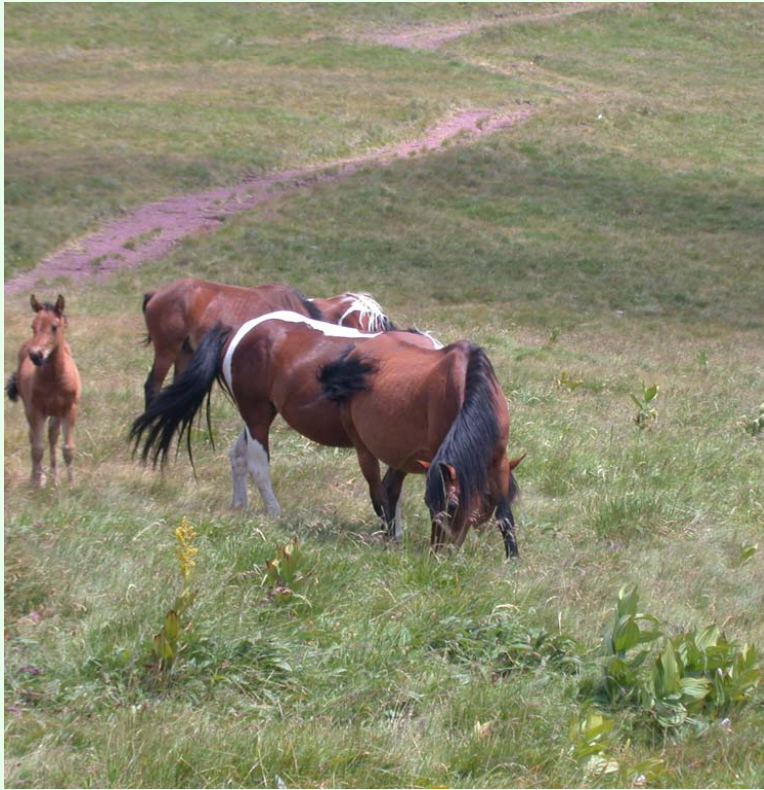
Anatomska građa lišaja

Uzajamni odnosi između biljaka i životinja

Biljke su primarni producenti i nalaze se u osnovi svih lanaca ishrane. Ishrana svih životinja se direktno ili indirektno zasniva na biljkama.

Koakcije između biljaka i životinja, više ili manje trofički uslovljene, obuhvataju **predatorstvo** i mutualističke odnose (**zoofilija** i **zoohorija**).

Biljke kao staništa životinja

Biljke mnogim životinjama služe kao mesto stanovanja i sklonište -
nidikolni odnosi.

Brojne ptice se gnezde na drveću, a u šupljim stablima se nastanjuju neki sisari. Ispod kore drveta žive neki insekti (potkornjaci).

Odnos biljaka i mrava

Neke vrste mrava žive u nabreklih delovima nekih biljaka (**mirmekofita**) obezbeđujući im mineralne elemente iz svojih ekskremenata. Mravi štite biljku od herbivora i sprečavaju širenje kompetitora.

Vrsta mrava *Pseudomyrmex ferruginea* se nastanjuje u šupljinama bodlji *Acacia cornigera*, pri čemu se hrane "Beltainovim telašcima", specifičnim emergencama na vršnim delovima listića, iz kojih dobijaju proteine.

Odnos biljaka i mrava

Posebno su interesantni odnosi mrava iz tropskih kišnih šuma jugoistočne Azije, koji žive u donjem delu epifitskih biljaka.

Iridomyrmex cordatus je vrsta mrava koja živi u proširenom donjem delu epifite *Myrmecodia beccari*

Odnos biljaka i mrava

Tropska epifitna puzavica *Dischidia rafflesiana* ima dve vrste listova, bifacijelne i modifikovane meškolike sa uskim otvorom na vrhu. U ovim listovima žive mravi roda *Philidris* koji luče ekskreme na dno meška.

U unutrašnjosti meškolikih listova razvijaju se adventivni korenovi kojima biljka apsorbuje mineralne materije iz mravljih ekskremenata.

Herbivorija

Rangifer tarandus

Herbivori su životinje koje se hrane biljkama ili delovima biljaka. Mikroorganizmi i sitnije životinje koji se hrane biljkama nazivaju se **fitofagni organizmi**. Herbivorija predstavlja predatorski odnos u kojem je životinja predator, a biljka plen.

Giraffa camelopardalis

Herbivorija i parazitizam

Fitofagni organizmi (biljne vaši, muve, grinje i drugi) istovremeno ostvaruju i herbivorni i parazitski odnos sa određenom biljnom vrstom.

U odnosu na to kojim delom biljke se hrane svi fitofagi se dele na:

foliofagi - hrane se listovima

melitofagi - hrane se polenom

kambiofagi - hrane se kambijumom

ksilofagi - hrane se drvetom

Fitofagni organizmi

Neki fitofagni organizmi (najčešće iz reda *Cecidomyidae*) izazivaju hipertrofiju tkiva i formiranje posebnih struktura koje se nazivaju **gale**, u kojima se smešta parazit i tu provodi deo svog ciklusa.

Gale kod *Fagus silvatica*

Fitofagni organizmi

Neki fitofagni organizmi (najčešće iz reda *Cecidomyidae*) izazivaju hipertrofiju tkiva i formiranje posebnih struktura koje se nazivaju **gale**, u kojima se smešta parazit i tu provodi deo svog ciklusa.

Gale kod *Rosa sp.*

Gale kod *Quercus sp.*

Karnivorne biljke

